

Alan Bryman

**Kvantitatív és kvalitatív módszerek
összekapcsolása***

Erdődi Katalin fordítása

A kvantitatív és a kvalitatív módszerek összekapcsolása

Egy kívülálló szemszögéből a kvantitatív és kvalitatív kutatásról folytatott, meglehetősen egyoldalú vita kissé abszurdnak tűnhet. Számára valószínűleg kézenfekvő megoldás volna a két megközelítés ötvözése úgy, hogy mindkettő erősségei megfelelőképpen érvényesüljenek. Ezt a lépést sokkal inkább a vita egyfajta technikai verziója engedélyezhetné, amely kevésbé kötődik ahhoz az álláspont-hoz, miszerint a két tradíció ismeretelméleti értelemben vall ellentétes nézeteket a társadalomtudományok területén végzett kutatások menetéről. Jelen fejezetben leginkább azzal foglalkozunk, hogy miként lehet a kvalitatív és a kvantitatív kutatási módszereket összekapcsolni, illetve összekapcsolásukra milyen korábbi példákat említhetünk. (...)

A kutatási módszerek tárgyalásakor nem szabad szem elől téveszteni annak jelentőségét, hogy a kvantitatív és a kvalitatív adatok között különbséget tegyünk. (...) Az olyan kvázi-kvantitatív kifejezések használata, mint a „sok”, a „gyakran”, a „néhány” stb., még azoknál a kvalitatív kutatóknál is gyakoriak, akik pedig igyekeznek az effajta kísértésnek ellenállni (pl. Gans 1982: 408.). Időnként előfordul, hogy a kérdőívező kutatók (*survey researchers*) szó szerint idéznek egy-egy interjúból, vagy egy-két válaszadó esetét példaként használják bizonyos tendenciák szemléltetése végett. A kérdőívből nyert kvalitatív adatmennyiség akár számottevőnek is bizonyulhat. Mindemellett előfordul az is, hogy a kutatók strukturált interjúkat használnak mind kvalitatív, mind kvantitatív adatok felvételére. (...) Mindazonáltal, ahhoz nemigen férhet kétség, hogy a kérdőívezés jellemzően a kvantitatív adatgyűjtés eszköze, míg a résztvevő megfigyelés a kvalitatív – ezt a konvenciót nem célunk megkérdőjelezni, csu-

* A szemelvény a kötet egyik fejezetéből és összefoglalásából (127–152. és 172–174. oldalak) közül részleteket. A kihagyott részletek helyét megszokott módon (...) jelöljük. A kvantitatív és kvalitatív szociológiai szaknyelv sajátos kifejezései esetében a szövegben többnyire zárójelben megadtuk az eredeti angol kifejezéseket is.

pán felhívjuk az olvasó figyelmét arra, hogy nem lehet szigorú és pontos különbséget tenni a kettő között.

Bár a fejezetben idézett tanulmányok a kvalitatív és a kvantitatív kutatási stílusok ötvözését szemléltető példák, és mindkét megközelítésnek meglehetősen nagy jelentőséget tulajdonítanak, ritkán fordul elő, hogy mindkettő egyenlő, vagy közel egyenlő súllyal szerepel. A kutatók nagy része elsősorban olyan módszert alkalmaz, amely a két kutatási tradíció egyikéhez kapcsolható, majd a kutatás eredményeit egy – a másik tradícióhoz kapcsolódó – módszerrel támasztja alá. Egy-egy tanulmány keretein belül a kvantitatív vagy kvalitatív kutatás egymáshoz viszonyított súlya idővel változhat. (...)

Egy vagy több eset?

Azokban az esetekben gyakori a módszerek összeházasítása, amelyekben a kutató egy világosan elkülönülő társadalmi közösség (kollektivitás) – vagy lehetőség szerint két-három közösség – vizsgálatát kísérli meg. (...) Ez az integrált kutatási stílus, legalábbis részben, ismerős lesz majd, mivel effajta kutatásra gyakran hivatkozunk. Talán kevésbé ismert, azonban szintén integrált megközelítés a „több helyszínű” és „több szempontú” (*multisited; multimethod*) kutatás (Louis 1982a). (...)

Erre példa a Smith és Robbins (1982) szerzőpáros által készített tanulmány, amely a szülői szerepvállalást vizsgálta a Szövetségi Oktatási Program (*Federal Educational Program*) keretében. A kutatók kérdőíves felmérést végeztek az országos mintavétel során kiválasztott 1155 iskola és iskolakörzet képviselőinek körében, hogy adatokat gyűjtsenek a szülői részvétel mértékéről, természetéről, okairól, valamint hatásairól. A továbbiakban, a felméréshez vett mintából 57 helyi kezdeményezést jelöltek ki behatóbb tanulmányozás céljából. Az ötvenhét eset kiválasztásánál uralkodó szempont volt, hogy tükrözzék a széles skálán mozgó sajátosságokat, és biztosítsák a behatóbban tanulmányozott helyszínek megfelelő szórását (*spread*). Minden helyszínen külön-külön toborzott terepkutatók dolgoztak, akiknek néhány „elemzés-csomag” (*analysis packets*) szolgált útmutatóként a kutatott témákhoz és kérdéskörökhöz. Három csomagtypust dolgoztak ki. Az egyik típus rendkívül precízen kitért minden részletre, az interjún elhangzó kérdéseket is ideértve. A másik általánosan fogalmazott és irányadóként egy sor olyan témát adott meg, amelynek az interjún szóba kell kerülnie. A harmadik pedig egy „felderítő” csomag volt, amely „*felhívta a [terepen dolgozó] kutatót figyelmét arra, hogy mélyedjen el az adott terület felderítésében annak érdekében, hogy azonosítani lehessen a fontos kérdésköröket*” (Smith és Robbins 1982: 49.). (...)

A végtermék interjú-átvételek, megfigyelésen alapuló adatok, dokumentált tények és kvantitatív adatok elegye volt. Ezt követően a kutatók a különböző helyszíneken gyűjtött adatok összehasonlító elemzését végezték el, majd az elemzés kimenetelét összevonták a kérdőívezés eredményeivel. Ez a „strukturált etnográfia” (*structured ethnography*) – ahogyan Smith és Robbins nevezték – több szempontból különbözik a hagyományos kvalitatív kutatástól. Mivel a cél konkrét politikai kezdeményezések elemzése volt, ezért az effajta kutatás sokkal inkább problémaorientált, mint a hagyományos néprajz. A döntés, hogy nagyszámú helyszínt tanulmányozzanak, számos terepkutató csoport közreműködésével, bizonyos fokú standardizálást tett szükségessé annak érdekében, hogy a kutatás során hozzávetőleg ugyanazokat a kérdésköröket vizsgálják, hozzávetőleg összehasonlítható módon. Ez a megközelítés szöges ellentétben áll azzal, hogy a kvalitatív kutató általában nem kedveli a strukturált kutatásokat. Továbbá, annak érdekében, hogy a különböző helyekre vonatkozóan átfogó következtetések születhessenek, az adatokat összehasonlítható kategóriákra és egységekre kellett redukálni, és ennek következtében elveszett az adathalmaznak az a gazdagsága, sokszínűsége, amelyet általában a kvalitatív kutatásokhoz társítanak. Mindazonáltal, a kutatás magáénak mondhatta a néprajzkutatás néhány közismert érdemét, például képes volt a viselkedés megfigyelésére, illetve adott egység holisztikus vizsgálatára, és ennél fogva a kontextustól függő árnyalatnyi eltérések tudatosítására. Némi rugalmassággal biztosítható az, hogy a kutatás során a helyspecifikus problémák is felszínre kerüljenek. (...)

Rist (1980) „villámháborús etnográfivá” (*„blitzkrieg ethnography”*) degradálja a több helyen végzett kutatást, és a hagyományos néprajzzal összehasonlítva „felszínesnek és sablonosnak” tartja.

A kvantitatív és a kvalitatív kutatás ötvözésének megközelítései

Ez a rész korábbi tanulmányok alapján néhány példát mutat be a kvantitatív és a kvalitatív kutatás összekapcsolására.

A „HÁROMSZÖGELÉS” („TRIANGULATION”) LOGIKÁJA

Webb et al. (1966) felvetették, hogy a társadalomtudósok valószínűleg hitelesebbnek tartanák eredményeiket, ha azokat nem csupán egy kutatási módszerrel tudnák alátámasztani. Vizsgálódásaik középpontjában leginkább az az – általuk érzékelt – szükség állt, miszerint egy kutatás során a főbb változók mérése egy-nél több mérési módszer alkalmazását kívánja meg – ezt a stratégiát a „mérés

374 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

háromszögeléseként” („*triangulation of measurement*”) emlegették. Noha úgy tűnik, hogy ennek jelentősége leginkább a kvantitatív kutatási tradíció terén emelhető ki, számos szerző tágabban értelmezi a fentiekben rejlő potenciált annak érdekében, hogy szélesebb skálán mozgó kutatásokra is kiterjedjen. Példának okáért, Denzin (1970: 310.) a *háromszögelést* olyan megközelítésnek tartja, amelyben „*több nézőpont, elméleti megközelítés, adatforrás és módszertan*” kapcsolódik össze. A kutatók nagy része úgy véli, hogy a *háromszögelés* fő üzenete az, hogy egynél több kutatási módszer, és ennél fogva egynél több adattípus felhasználására van szükség. Ebben az értelemben a kvantitatív és a kvalitatív kutatást felfoghatjuk úgy, mint ugyanazon probléma elemzésének eltérő módzatait. A kettő összekapcsolásával, a kutató fokozhatja következtetései érvényességét, amennyiben mindkét eljárás megerősíti az eredményeket. (...)

Trend (1978) egy igazgatási témában végzett kutatásról számol be, amely egy olyan tervezetet vizsgál, amelyben arról szó, hogy az alacsony jövedelmű családok segítésére közvetlen kifizetéseket folyósítanak, hogy lakást vásárolhassanak nyílt piaci feltételek mellett. Kvalitatív és kvantitatív adatfelvételt egyaránt végeztek. Az egyik régióban, amelyről kiértékelés történt, az észrevételek két típusa között alapvető ellentmondás állt elő. Míg a kvalitatív észrevételek az igazgatás inkompetenciáját sejtették, illetve azt, hogy nem sikerült a megfelelő ügyfélkört megnyerni (és ennél fogva nem tettek eleget a program célkitűzéseinek), a kérdőívezés adatai határozottan arra utaltak, hogy a tervezetet illetően, a szóban forgó helyszínen relatíve minden rendben ment. Trend behatóbb vizsgálódásai során fény derült arra, hogy a két adathalmaz között feszülő ellentmondás annak tudható be, hogy a kvantitatív észrevételek nem tükrözték a három területből álló terep eltérő etnikai adottságait, amely a maga nemében érdekes felfedezésnek számított. Láthatjuk, hogy egyáltalán nem szokatlan jelenség, hogy egy olyan kutatásban, ahol a kvantitatív és kvalitatív módszereket kombinálják, a kutatási eredmények között ellentmondás (diszkrepancia) lép fel. Ráadásul, a háromszögelés értelmezésétől nem idegen, hogy ez az eljárás akár összeférhetetlen eredményekhez is vezethet; ennek fényében nem szabad azt gondolni, hogy a kutatónak az ellentmondásos észrevételek közül bármelyik mellett állást kell foglalnia. A diszkrepancia a kutatót bizonyos kérdéskörök alaposabb tanulmányozására készítheti és ez a maga nemében gyümölcsöző hatással lehet a vizsgálódásra.

AMIKOR A KVALITATÍV KUTATÁS KIEGÉSZÍTI A KVANTITATÍV KUTATÁST

A kvalitatív kutatás számos esetben a kvantitatív kutatás előfutárává válik a probléma meghatározása, valamint a kutatás eszköztárának kialakítása terén. Ennek

az egyik legnyilvánvalóbb példája (...), amikor a kvalitatív kutatás nem más, mint egy sor megérzés és feltételezés forrása, amelyet a kvantitatív kutatás eredményeivel bizonyítani lehet. Sieber (1973) úgy véli, hogy számos kérdőívező kutató széles körű tudással rendelkezik az adott terepről, szervezetről, közösségről, amely megkönnyíti a kutatni kívánt problémák meghatározását. Például Lipset – édesapja tagsága révén – személyes tapasztalatokat szerzett a *Nemzetközi Nyomdaunióról*, és ezek hatással voltak a szervezetről készített esettanulmány részét alkotó szociológiai kérdőív egyes aspektusaira (Lipset 1964). Más esetekben, a terepmunka akár módszeresen is használható, mint a mérési adatok gyűjtését előkészítő szakasz. Sieber itt Stinchcombe (1964) esetét idézi, aki a gimnáziumokban zajló lázadás tanulmányozásakor egy féléves időszakon keresztül „antropológiai megfigyelést” végzett. Ebben a szakaszban számos feltételezést (hipotézist) fogalmazott meg, amelyeket a kérdőívezés hagyományos módszereivel vizsgálhatott a továbbiakban. Sieber azt állítja, ritkán fordul elő, hogy a kérdőívezés lebonyolítását alapos kvalitatív kutatás előzi meg. Az talán gyakrabban előfordul, hogy egy etnográfiai tanulmány különböző hipotézisekhez vezet, és ezeket egy másik alkalommal egy kérdőívező kutató vizsgálni kezdi.

A kvalitatív kutatás akár a kvantitatív módszertan skáláinak és indikátorainak kidolgozását is megkönnyítheti. Sieber Carlint (1966) említi példaként, aki a jogászok etikus viselkedését vizsgálta, és kutatását megelőzően tizenkét jogással készített mélyinterjút. Az alanyoknak szakmai etikával kapcsolatos kérdésekre kellett válaszolniuk, illetve meg kellett határozniuk, hogy mi számít etikátlan eljárásnak. A kérdésre adott válaszok alapján Carlin olyan hipotetikus helyzeteket vázolt fel, amelyek etikátlan magatartásra adnak lehetőséget. Ezek egy indikátort alkottak, amely megkönnyítette a kérdőívet kitöltők pontozását. (...)

A rendelkezésre álló kvalitatív adatok nagymértékben hozzájárulhatnak a kvantitatív adatok elemzéséhez. Smith és Robbins (1982), akik a több helyen, illetve több szempontból végzett kutatásukban (*multisite/multimethod*) a szülői részvételt vizsgálták a *Szövetségi Oktatási Programokban*, azt tapasztalták, hogy az etnográfiai adatok segítségével könnyebb útelemzéseket készíteni a kérdőívezés adatai alapján. Tekintettel arra a problémára (...), hogy az útelemzés számos, a változók közötti relációkat szemléltető logikai modellnek képes helyt adni, a modellek megalkotásához jelentős mértékben hozzájárul a kutatás helyszínéül szolgáló terep beható ismerete.

Whyte (1976) – a perui falvakban végzett csoportos kutatómunka alapján – más nézőpontból közelíti meg azt, ahogyan a kvantitatív és a kvalitatív észrevételek viszonyulnak egymáshoz. A kutatás egyik fő szempontja az volt, hogy a falvakat a konszenzus és a konfliktus közötti ellentét alapján jellemezzék. Amikor Whyte az egyik kutató által készített jelentést olvasta egy *Mito* nevű faluról, meglepetten vette észre, hogy a leírásban a konfliktus és az együttműködés

376 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

szintje egyaránt alacsony volt. Ezt az észrevételt az etnográfiai terepmunka megfigyelései is alátámasztották. Whyte rájött, hogy azért van meglepődve, mert olyan szerzők, mint Lewis és Redfield a konfliktust és az együttműködést általában egy kontinuum két végpontjának tekintették. Felülvizsgálta eddigi gondolkodását ezen a téren, mégpedig úgy, hogy a konfliktust és az együttműködést egymásra merőleges tengelyek változóiként képzelte el, vagyis két különálló és össze nem függő kontinuumként. A kialakulóban lévő, új elméleti kereteket a falvakban végzett kérdőíves adataira hivatkozva erősítette meg, mivel ezek igazolták, hogy a konfliktus és az együttműködés különböző, azonban egymást metsző dimenziók.

Whyte rámutat arra (...), hogy az ő példáját nem lehet egyszerűen olyan esetnek tekinteni, amelyben a kvalitatív kutatás adja a hipotéziseket, amelyeket a kvantitatív kutatás eredményei empirikusan igazolnak. Whyte, miután látta, hogy az általa újradefiniált konfliktus és együttműködés fogalompár megállja a helyét, minden falvat megvizsgált e két változóra vonatkozó, két hullámban végzett felmérés (1964 és 1969) adatai alapján. Az egyik falu esetében feltűnő változást tapasztalt – a magas szintű együttműködést / alacsony szintű konfliktust az együttműködés jelentős csökkenése, valamint a konfliktus szintjének megnövekedése váltotta fel. Annak érdekében, hogy ezt az eltolódást jobban megértse, Whyte további antropológiai kutatásokat végzett. Whyte (1976: 216.) „módszerről módszerre cikázó” stratégiája nemcsak hogy sokkal kevésbé szigorú, mint az az álláspont, mely szerint a kvalitatív kutatás „puha” észrevételeit a kvantitatív megközelítés „kemény” adataival kell igazolni, hanem olyan meglátásnak számít, amely sokkal pozitívabb szerepet tulajdonít az előbbinek.

AMIKOR A KVANTITATÍV KUTATÁS KIEGÉSZÍTI A KVALITATÍV KUTATÁST

Az előző kategóriához képest kevesebb példát tudunk említeni arra, hogy a kvalitatív kutatást a kvantitatív előzi meg, amely segítséget nyújt a kvalitatív adatfelvétel során. Bizonyos értelemben Whyte tapasztalata ebben a részben is relevánsnak tekinthető, hiszen a kérdőíves adatainak elemzését követően etnográfiai kutatást bonyolított le abban a faluban, amelynek a konfliktus–együttműködés profiljában eltolódást észlelt. Valóban, a kvantitatív kutatás abból a szempontból könnyítheti meg a kvalitatív vizsgálódást, hogy megmutatja, mely eseteket érdemes behatóbban tanulmányozni. (...)

Weicher és Emler (1986) fiatalkori bűnözést vizsgáló kutatásának keretében hatszáz 12 és 15 év közötti fiatal töltött ki kérdőíves felmérést azzal kapcsolatban, hogy saját bevallásuk szerint milyen bűncselekményeket követtek el, illetve milyen társadalmi attitűdökkel rendelkeznek. Ez alapján a kutatók a bűnözést

ahhoz viszonyították, hogy a válaszadó hogyan fogta fel a hatalom különféle intézményesült formáihoz fűződő kapcsolatát. Továbbá, ez az előzetes felmérés hozzájárult ahhoz, hogy kiválasszák azon fiataloknak a csoportjait, akiknek a bűnözésben való részvétele kiugró különbségeket mutatott. Majd az eredeti mintából 150 fiatallal interjút készítettek, hogy adatokat gyűjtsenek a fiatalok bűnözésről vallott nézeteit illetően. Ezek az interjúk szolgáltak alapul ahhoz a mélyinterjúk kutatáshoz, amelyet hatvan fiatallal végeztek (akik eltérő mértékben vettek részt bűnöző tevékenységben). (...) A kiindulópontul szolgáló kvantitatív kutatás a kutatott téma „feltérképezését” („*mapping*”) tette lehetővé, és azoknak a csoportoknak a kiválasztásához nyújtott segítséget, amelyek a későbbi kvalitatív mélyinterjúzásban vettek részt.

A KVANTITATÍV ÉS A KVALITATÍV KUTATÁS ÖSSZEKAPCSOLÁSA EGY ÁTFOGÓ KÉP KIALAKÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

A kvantitatív és a kvalitatív kutatás leggyakrabban abban az esetben kapcsolódik össze, amikor az etnográfus a kérdőívezés módszerét alkalmazza annak érdekében, hogy egy közösségre, csoportra, szervezetre, vagy bármi másra vonatkozó tudásának hézagait pótolja, hiszen ezeket a hiányosságokat a résztvevő megfigyelés vagy a strukturálatlan interjú alapján nem lehet olyan könnyedén orvosolni. Ezek a tudásbeli hiányosságok számos okból fakadhatnak, ilyen például adott népcsoportok vagy adott helyzetek hozzáférhetetlensége.

Gans (1967) egy külvárosi közösség kialakulását tanulmányozta az Egyesült Államokban (amely építői nyomán Levittown néven vált ismertté). Kutatásában mind a kérdőívezés, mind a strukturált interjúzás technikáit felhasználta (noha az uralkodó módszere a résztvevő megfigyelés volt) (...). Gans azt vizsgálta, hogyan keletkezik egy új közösség, milyen a külvárosi élet jellege, illetve milyen hatásai vannak. Következésképpen, a tervezett kutatás egyik fő része az emberek törekvéseivel, elvárásaival és indítékaival foglalkozott, azt megelőzően, hogy a városból a külvárosba költöztek volna. A külvárosba költözést követően szükségessé vált a kutatás megismétlése ahhoz, hogy nyomon lehessen követni az emberek beállítottságában bekövetkezett változásokat, illetve azt, hogy milyen következményekkel jár az egyén számára a külvárosi élet. Ezek rendkívül specifikus kérdések – megválaszolásukhoz szükséges volt az adatközlők megközelítése, még mielőtt a külvárosba érkeznek, illetve módszeresen kellett tájékozódni arról, hogy az idő során nézeteikben milyen változások következtek be. Gans postai úton küldött kérdőívet 3100 olyan személynek, akik akkor készültek Levittownba költözni. Az ebből a szakaszból származó adatok arról szolgáltattak információt, hogy a válaszadók miért akarnak költözni. Továbbá, a levit-

378 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

towni lakosok kis csoportjával készített strukturált interjúk a költözéshez fűzött reményeket és elvárásokat világították meg, majd ezt két év múlva megismételték, hogy az azóta bekövetkezett változásokra fény derüljön. Ez az információ a magány és az unalom érzéseiről szolgáltatott adatokat, valamint lehetővé tette, hogy Gans megállapítsa a kétéves időszak alatt az attitűdben és a viselkedésben bekövetkezett változásokat. Az interjúkat személy szerint nem Gans készítette (...), mivel úgy vélte, hogy a résztvevő megfigyelésben neki a helybeli lakos szerepe jutott, ezért kevésbé volt kézenfekvő, hogy személyes kérdéseket tegyen fel. A kvantitatív adatok kiegészültek Gansnak a közösségben végzett résztvevő megfigyelésével, és ily módon átfogó képet nyújtottak a külvárosi élet tapasztalatairól. (...)

A kutatónak minden esetben célja, hogy érdeklődési területéről lehetőség szerint teljes áttekintést adjon. Az adatgyűjtés kvantitatív technikáival általában azért él a kutató egy túlnyomóan kvalitatív kutatásban, mert számítása szerint, ha kizárólag kvalitatív módszerekre hagyatkozik, nem áll módjában az összes releváns témát érdemben tárgyalni. A kérdőívezés adatai az etnográfiai adatokkal „karöltve” mutatják, hogyan gondolkoznak és éreznek az alanyok. A kvalitatív kutatás minden esetben adatokban gazdag áttekintést nyújt a levittowni lakosság világnézeteiről és értelmezéseiről, azonban további információra van szükség ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk. (...)

STRUKTÚRA ÉS FOLYAMAT

Amint az 1. táblázat mutatja, a kvalitatív kutatás a társadalmi életet a folyamatok oldaláról mutatja be, míg a kvantitatív kutatás statikus áttekintést nyújt. A „statikus” („*static*”) jelző akár negatívként is értelmezhető, noha nem szükségszerűen az. A statikus szemléletmód elfogadásával a kvantitatív kutatások legfőképp a szabályszerűségekről adnak számot, vagyis azokról a kialakult struktúrákról, amelyek meghatározzák a társadalmi életet. Ebben az esetben a munkamegosztás lényege abban áll, hogy a kvantitatív kutatás a társadalmi élet strukturális elemének meghatározását szolgálja, míg a kvalitatív kutatás a folyamatok felől közelít. Ez a nézet az előző téma kibontásának is tekinthető, miszerint a két tradíció integrálása egy átfogó kép kialakításához vezet. (...)

A kvantitatív kutatás a társadalmi élet szabályszerűségeire mutat rá, míg a kvalitatív észrevételek azokat a folyamatokat fedik fel, amelyek a beazonosított változókat összekötik. Lehetséges, hogy a kvalitatív kutatás számos esetben alkalmas a társadalmi élet strukturális elemeinek megalapozására, azonban a kérdőívek, illetve a strukturált megfigyelés hatékonyabb eszközöknek bizonyulnak, ha az összefüggések felfedezéséről, illetve a felszín alatt megbújó törvényszerű-

ségek számbavételéről van szó, hiszen kizárólag az etnográfiai módszerekre hagyatkozva ez akár egy örökkévalóságig is tarthat.

	Kvantitatív	Kvalitatív
(1) A kvalitatív kutatás szerepe	Előkészítő	Az aktorok (szereplők) egyéni interpretációinak feltérképezését szolgálja
(2) Az alany és a kutató kapcsolata	Távoli	Közeli
(3) A kutató helye az alanyhoz képest	Kívülálló	Bennfentes
(4) Az elmélet/ fogalomhasználat és a kutatás közötti kapcsolat	Megerősítő / igazoló	Kialakító / előhívó
(5) Kutatási stratégia	Strukturált / statikus	Strukturálatlan / folyamatos
(6) Az eredmények érvényessége	Nomotetikus / törvényszerű	Ideografikus
(7) Társadalmi valóság képe	Statikus és a szereplőtől független	Folyamatosan alakuló és a szereplő (aktor) által konstruált
(8) Az adatok jellege	„Kemény”, megbízható, száraz	Gazdag, mélyreható, „puha”

I. táblázat. Néhány különbség a kvantitatív és a kvalitatív kutatás között

A KUTATÓK ÉS AZ ALANYOK NÉZŐPONTJA

A kvantitatív és a kvalitatív kutatás közötti különbség egyik vetülete, hogy az előbbi általában a kutató által meghatározott problémákra összpontosít, míg az utóbbi az alanyok nézőpontjait veszi figyelembe. Ezt a megkülönböztetést fejezi ki az 1. táblázat, amikor kívülálló és bennfentes nézőpontok között tesz különbséget. A kvantitatív kutatás integrálásának egyik lehetséges feladata lehet, hogy a bennfentes és a kívülálló nézőpontokat egyetlen kutatásban egyesítse.

Ezt a lehetőséget szemléltetik a *Skót Jogi Bizottság* számára az adósokról és az adósságbehajtásról készült tanulmányok. Az egyik tanulmány (Gregory és Monk 1981) keretében több mint 1200 olyan emberrel készítettek strukturált interjúkat, akik ellen 1978-ban bírósági eljárást indítottak adósságbehajtás céljával. (...)

380 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

A fenti tanulmányban fellelhetőek a kvantitatív kutatás fő vonásai abban a tekintetben, hogy kizárólag a kutatók (pontosabban a *Skót Jogi Bizottság*) szempontjaira összpontosít. Adler és Wozniak (1981) vonatkozó tanulmányában más irányba indult el azáltal, hogy száz fizetésektelen adóssal készített hosszú mélyinterjúkat. (...) Az alanyok nézeteire fényt derítő kvalitatív tanulmány kvantitatív kutatásba ágyazása kifejezetten hasznos bizonyul, ha a vizsgálódás témáját tekintjük. Az adósokat gyakran mihaszna, alkalmatlan embereknek tartják, sőt „élősködőként” tekintenek rájuk, következésképpen ezeket az elítélő véleményeket érdemes összevetni az adósok nézőpontjával, amely az eladósodás okainak és tapasztalatainak rendkívüli sokféleségét mutatja. A *Skót Jogi Bizottság* kutatásához kapcsolható megközelítés hozzájárul ahhoz, hogy a bizottság érdeklődésének középpontjában álló területek és az alanyok meglátásai saját körülményeiket illetően megtermékenyítően hassanak egymásra egyetlen kutatás keretein belül.

AZ ÁLTALÁNOSÍTÁS PROBLÉMÁJA

A kvalitatív kutatás kapcsán felmerülő probléma, hogy az események leírásakor nem érezteti azok tipikus vagy általános voltát. A helyzet kínosságát fokozza az a tendencia, hogy a kvalitatív adatokat leíró módszerrel vagy anekdotikus formában tárlják. Silverman (1985: 140.) így fogalmazott: „*A kritikus olvasónak el kell gondolkoznia azon, hogy vajon a kutató nem azért választotta-e ki ezeket az adattöredékeket, mert alátámasztják érvelését.*” Silverman azzal érvel, hogy az „egyszerű számolásos technikák” („*simple counting techniques*”) segítségével a kvalitatív kutató könnyebben áttekintheti a rendelkezésére álló adattömeget, valamint az olvasó is egy összbenyomást kaphat ezekről az adatokról. Továbbá Silverman azt állítja, hogy maguk a kvalitatív kutatók is óriási hasznát láthatják ennek a gyakorlatnak, mivel ennek segítségével felülvizsgálhatják az adatokból nyert interpretációkat, amennyiben az „egyszerű számolás” alapján benyomásaik tévesnek bizonyulnak.

Első ránézésre meglepőnek tűnhet, hogy egy olyan szerző kardoskodik a számolás mellett, mint Silverman, aki egykor kirohant a pozitívizmus és a szociológia kvantitatív megközelítésének romboló hatása ellen (Silverman 1972). Azonban ő azt javasolja, hogy „*számoljunk a megszámlálható, lehetőleg azokra a kategóriákra hagyatkozva, amelyeket maguk a résztvevők is használnak*” (Silverman 1985: 140.). Egyszóval, Silverman továbbra sem kedveli az operacionálizálással összefüggő technikákat, azonban úgy véli, hogy a természetes kategóriákkal való számolás, amennyiben összeegyeztethető az emberek meglátásaival, nemcsak hogy elfogadható, hanem kívánatos is annak érdekében,

hogy a társadalmi valóságról a teljesség igényével beszélhessünk. Silverman véleménye szerint a kvalitatív kutatók azáltal, hogy adataikat kizárólag példákkal szemléltetik, jelentős mennyiségű adatot veszítenek. (...)

Silverman kutatásaiban főképp a kvalitatív adatokra helyezte a hangsúlyt, a kvantitatív információ felhasználásával pedig észrevételei általános érvényét kívánta megalapozni. (...) A fenti állásfoglalás értelmében a kutató azokban a kategóriákban gondolkodva gyűjt kvantitatív adatokat, amelyek nem idegenek azoktól az emberektől, akikre az adatok vonatkoznak. Ebből következik, hogy a kutatónak már a kvantitatív adatgyűjtés megkezdése előtt kapcsolatba kell kerülnie a kutatás terepével, ismereteket kell szereznie róla, mivel az alanyok fogalom- és kategóriahasználatainak bizonyos fokú megértése előfeltételnek tekinthető.

A KVALITATÍV KUTATÁS HOZZÁJÁRULHAT A VÁLTOZÓK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉRTELMEZÉSÉHEZ

A kutató, aki két változó között korrelációt állapít meg, illetve úgy véli, hogy oksági összefüggésre bukkant, a változók közötti kapcsolat értelmezésének problémájával szembesül: mivel magyarázható ez? A kvantitatív kutatás keretein belül az egyik járható út, hogy köztes változók keresésével próbálunk a részletekbe betekintést nyerni (Rosenberg 1968). Ilyenformán, ha a faji hovatartozás (*race*) és a munkahelyi beosztás között fedezünk fel összefüggést, akkor a „miért?” kérdésből kiindulva arra a következtetésre juthatunk, hogy az oktatás a köztes változó. Mivel a feketék nagy valószínűséggel kevésbé iskolázottak, mint a fehérek, kisebb a valószínűsége, hogy magas beosztásba kerülnek. Ekkor azonban a rassz és az oktatás, valamint az oktatás és a munkahelyi beosztás közötti összefüggésekre vonatkozóan kell megfogalmazni a „miért?” kérdést. Természetesen további köztes változókat vezethetünk be (ha rendelkezésünkre állnak a szükséges adatok).

Alternatív megoldást jelenthet, ha a kvalitatív kutatás integrálásával értjük meg azokat a folyamatokat és mechanizmusokat, amelyek a statisztikai összefüggéseket „termelik”. (...)

Fielding és Fielding (1986) kutatása kapcsán – amely a rendőrség képzésével és munkájával járó szocializációt vizsgálta – felmerül, hogy a kvalitatív kutatás más összefüggésben is elősegítheti a kvantitatív eredmények értelmezését. A tanulmány egyaránt magába foglalta a kvantitatív technikákat (egy sor különböző kérdőív, valamint strukturált interjúk formájában) és a kvalitatív technikákat (ez a képzés szakaszainak megfigyelését és strukturálatlan interjúk készítését jelentette). Fielding és Fielding az egyik kérdőíves felmérés elemzésekor egy látszólag

382 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

paradox jelenséget tapasztaltak. Megfigyelték, hogy az újoncok sokkal inkább hajlamosak rasszista választ adni arra a kérdésre, hogy kell-e korlátozni a színes bőrűek bevándorlását Nagy-Britanniába, mint amikor azt kérdezték tőlük, hogy törekedjen-e a rendőrség színes bőrűek toborzására. Ezt a látszólagos anomáliát a mélyinterjúk elemzéséből nyert adatok segítségével tudták feloldani. A válaszok felfedték, hogy a színes bőrűek bevándorlására vonatkozó rendkívül rasszista megjegyzések és vélemények együttléteznek azokkal a nézetekkel, amelyeket az újoncok a „sokszínű” társadalomban végzett rendfenntartás stratégiájáról vallanak.

A fenti példákban, a kvantitatív módszerek révén tett észrevételek jelentőségét a kutató azáltal tudja megvilágítani, hogy a kvalitatív kutatás eszközeihez folyamodik. Ez a megközelítés olyan technikának tekinthető, amellyel olyan állításokat alapolhatunk meg, amelyek – Weber (1947) terminológiájával élve – mind az ok, mind a jelentés szintjén megfelelnek, s amely szemben áll Marsh (1982) azon elképzelésével, hogy kizárólag a szociológiai felmérés eszközeivel lehet olyan adatokat gyűjteni, amelyek mindkét kritériumot kielégítik. Míg Marsh arra törekszik, hogy olyan kereteket dolgozzon ki, amelyben az ok és a jelentés feltételének egyaránt megfelelő észrevételeket kizárólag a kérdőíveszközzel tehetünk, az ebben a részben ismertetett kutatás azokra az előnyökre mutat rá, amelyek abból származhatnak, ha hasonló céllal ötvözzük a kvantitatív és kvalitatív kutatást.

A „MAKRO”- ÉS „MIKRO”-SZINT VISZONYA

Nehéz ellenállni a csábításnak, hogy ne úgy tekintsünk a kvalitatív kutatásra, mint a társadalmi élet mikroszintjének tanulmányozásával foglalkozó, erre legalkalmasabb irányzatra. Az etnográfiai kutatás (...) klasszikus munkái közül jó néhány az aránylag kis csoportok társadalmi viselkedésének és kultúrájának megvilágítására törekszik. A kvantitatív kutatást éppen ellenkezőleg, általában a szélesebb, makro-skálán megalapozott eredmények szempontjából tartjuk relevánsnak. Számos szerző felhívja a figyelmet arra a tendenciára, hogy az elemzés különböző szintjeit érintő kutatásokat hajlamosak vagyunk bizonyos módszerekkel és kutatási stratégiákkal társítani (pl. Cicourel 1981). Ez azonban egyáltalán nem fedti a valóságot. A kvantitatív kutatást gyakran használjuk mikroszintű jelenségek tanulmányozására (...). Ezenfelül, a szociálpszichológia terén végzett kísérletek eredményei is ritkán mutatnak túl a mikroszinten.

Alkalomadtán a kvalitatív kutatók megpróbálnak elmozdulni a tulajdonképpen kis léptékű jelenségek vizsgálatától a makro szint felé. (...) Hammersley (1984) és A. Hargreaves (1985) felismerte, hogy különösen az iskolák etnográfiai

fiájára ráerőszakolt marxista eszmék a felelősek azért, hogy ezen a téren megjelent a makroszint egyfajta alárendelt érzékelése. Erre példa Sharp és Green (1975) egy iskoláról készült etnográfiai tanulmánya (...), amelyben világosan megmutatkozik a makroszintű jelenségek iránti érdeklődés, amikor az alábbiakat írják:

„Bár a tanárok erkölcsileg elkötelezettek tűnnek annak kapcsán, hogy minden gyermek ugyanúgy számít, a gyakorlatban mégis érzékelhető a pártfogoltság kialakulása, amely maga után vonja, hogy egyesek lehetőségekhez jutnak, míg másokat megfosztanak tőle. Megkezdődik a társadalom rétegződése.

Megpróbáltuk megmutatni, hogy ezek a gyakorlatok hogyan változnak azoknak az ideológiai és anyagi korlátoknak függvényében, amelyek az egyes tanárok gyakorlatára hatással vannak. A rétegződés rendszere távolról sem csupán a mikroszinten tapasztalt interakciósémák terméke. Úgy véljük, hogy ezeknek az interakcióknak a társadalmi strukturáltságát az a szélesebb kontextus adja, amelynek részét alkotják, és amelynek főbb vonásait tükrözik, illetve reprodukálják.”

(Sharp és Green 1975: 218–219.)

A kvalitatív kutatók egy részének a tetszését nemigen nyeri el az effajta kutatás. Általában annak az aggodalmuknak adnak hangot, hogy túlságosan sok olyan konklúziót von le, amelyet a gyűjtött adatok nem támasztanak alá kellőképpen (pl. D. H. Hargreaves 1978; West 1984). Arról van tehát szó, hogy az osztályteremben zajló élet megfigyelése és a társadalmi struktúrák makroszintje között feltételezett összefüggéseket nem lehet egyértelműen bizonyítani. A marxista néprajz iránt tanúsított ellenérzés arra mutat rá, hogy a kvalitatív kutatók egy része kelleetlenül viszonyul azokhoz az elméletek inspirálta kutatásokhoz, amelyek túlságosan eltávolodnak maguknak a résztvevőknek a nézőpontjától. (...)

Az egyik megközelítés a kvantitatív és a kvalitatív kutatás összekapcsolásával törekszik az elemzés két szintje közötti különbségek áthidalására. Ezt javasolja Duster (1981), amikor a létra metaforájával szemlélteti, hogy hogyan lehetne az elemzés mikro- és makroszintje közötti távolságot áthidalni. A metafora arra hívja fel a figyelmet, hogy a „létrafokok” elengedhetetlen szerepet játszanak a két szint közötti ide-oda mozgás biztosításában, és ezáltal megkönnyítik az integrációt. Duster felvázolja az örökölt rendellenességek – mint például a Sickle Cell és Tay-Sachs betegségek, amelyek köztudottan bizonyos etnikai csoportokkal hozhatók összefüggésbe – szűrését vizsgáló kutatás modelljét. A vizsgálódás négy szintjét különíti el. Elsőként, a makroszinthez vezető lépcsőfokot határozza meg, amely a szűréshez fűződő jogszabályozást, és ennek kapcsán az érdekelt felek által végzett lobbizást veszi górcső alá. Ezután egy köztes lépcsőfok

384 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

következik, amely a témában relevanciával bíró intézmények működését vizsgálja idetartoznak az állami és szövetségi ügynökségek, valamint a helyi kórházak. A mikrojellegű megfigyelés két szintjét írja le, az egyik az orvost (mint az állam és az orvosi érdekek képviselőjét) és a betegeket (mint a közösség képviselőit) foglalja magában, a másik pedig a családot, illetve a közösséget öleli fel (akik a szűrés elfogadtatásának eszközéül szolgálhatnak). Végül, az elkülönített szinteket történelembe és kontextusba ágyazza, vagyis a kutató a szűrés történelmi és technológiai hátterének szentel figyelmet, illetve megvizsgálja azokat a kvantitatív adatokat, amelyek megmutatják, hogy a lakosság mely szegmenseit fenyegeti a legnagyobb veszély. (...)

Jóllehet Duster programatikus módon, mégis valamelyest homályosan fogalmaz, ami a szintek és módszerek összeillesztésének módját illeti. Az általa kidolgozott modell érdekesen oldja meg a makro/mikro-szakadék áthidalását, valamint nem kielégítően mutatja be azt, hogy miként válhat a kvantitatív és a kvalitatív kutatás integrálása ennek a gyakorlatnak a szükséges elemévé.¹ A létra-ötlet nem jár együtt a szintek közötti ugrásokkal, és ezért nem zavarja össze az elemzőket úgy, ahogy azt az oktatás-néprajz marxista megközelítése tette.

A KUTATÁS SZAKASZAI

Előfordulhat, hogy a kvantitatív és a kvalitatív módszerek a kutatás különböző szakaszaiban bizonyulnak relevánsnak. Ezt a lehetőséget remekül szemlélteti Gross, Giacquina, és Bernstein (1971) esettanulmánya, amely egy amerikai iskola szervezeti újításait tárgyalja. (...)

Gross és kutatótársai három szakaszra osztották fel a kutatást. Az első szakaszban az iskola kultúrájának és etosának megismerésére törekedtek. Bár készült néhány strukturált interjú a tanárokkal, ebben a fázisban az adatfelvétel túlnyomórészt a kvalitatív kutatáshoz kapcsolódó strukturálatlan megközelítés alapján történt. Strukturálatlan interjúkat bonyolítottak le a tanárokkal és az ún. „téma-szakértőkkel”, hogy ezáltal betekintést nyerjenek a Cambire-ral [az iskola tanulmányban szereplő fiktív neve] – az iskola légkörével, valamint társadalmi struktúrájával – kapcsolatos meglátásokba. Az informális beszélgetéseket és az osztályterem informális megfigyelését is információforrásként használták ebben a szakaszban. A második szakasz azt az időszakot ölelte fel, amelyben az újítás bevezetésére sor került. Az informális megfigyelések és interjúk egyre in-

¹ Számos olyan megközelítés létezik, amely a mikro- és a makroszint integrálását indítványozza, azonban ezekben nem játszik jelentősebb szerepet a kvantitatív és kvalitatív kutatások összekapcsolása (Cicourel 1981).

kább az innovációra irányultak (...). Azonban, ebben a szakaszban, az adatgyűjtés technikáinak tekintetében a hangsúly fokozatosan a kvantitatív kutatás strukturált megközelítése felé tolódott el. Elkészült a formális interjúzás ütemterve annak érdekében, hogy „*az eseményekkel kapcsolatosan rögzítsék a tanárok meglátásait (...), valamint követni tudják, hogy következett-e be változás az érzéseitek s nézeteitek terén ezalatt az időszak alatt, és amennyiben bekövetkezett, mi lehet az oka*” (Gross, Giacquinta és Bernstein, 57.). Az utolsó szakaszban az adatgyűjtés uralkodó módszere a strukturált megfigyelés volt. A terv szerint a megfigyelés az alábbi témákat foglalta magába: ösztönzi-e a diákokat a tanár önálló tevékenységek választására, engedélyezi-e, hogy a diákok szabadon döntenek arról, hogy egyedül szeretnének-e dolgozni, vagy csoportban (...). Ezenfelül, a tanárok kérdőíveket töltöttek ki, amelyekben a háttérükről, karrierrel kapcsolatos vágyaikról, munkájukkal való elégedettségükről, valamint személyes tulajdonságaikról kérdezték őket.

(...)

Jelen gondolatmenet szempontjából azért érdekes ez a tanulmány, mert megmutatja, hogy a kvalitatív és kvantitatív kutatás hogyan illeszkedhet különböző módon egy hasonlóan időigényes esettanulmány eltérő szakaszaihoz. A kvalitatív vizsgálódások kifejezetten alkalmasnak bizonyultak arra, hogy általános tájékoztatást nyújtsanak az iskoláról, míg a kvantitatív kutatás rámutatott arra, hogy milyen mértékben maradt el a várt változás, és milyen okai vannak annak, hogy az újítással nem járt együtt a fejlődés.

Hibridek

Nem lehet minden egyes kutatást, amelyben kvantitatív és kvalitatív tradíció jelenik meg, az ebben a fejezetben tárgyalt, különböző kategóriák közé besorolni. Ez részben azzal magyarázható, hogy néhány kutatást leginkább olyan hibridként foghatunk fel, amelyek mindkét kutatási tradíció elemeit tartalmazza. (...)

Ilyen hibrid képződményre példa Wilkinson (1981) tanulmánya arról, hogy milyen hatással vannak a diákok beszédkésztségére vonatkozó tanári elvárások a tanárok nyelvhasználatára. A kutatás alapját a bölcsődébe, óvodába, első, második és harmadik osztályba járó 76 diákról gyűjtött adatok képezték. Wilkinson felállította a tanárok rangsorát az általa vizsgált 76 gyermekre vonatkozóan, annak függvényében, hogy nyelvhasználatát tekintve ki mennyire tudott eredményesen kommunikálni. (...) Majd [a készített magnó- és videofelvételek] áttételeit a diskurzus jellemzői alapján kódolta, figyelembe véve azt, hogy miként kérdez a tanár, illetve milyen jellegű visszacsatolást kapnak a gyerekek. Ezután Wilkinson statisztikai elemzést készített arról, hogy milyen kapcsolat fedezhető fel akö-

386 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

zött, hogy a tanárok hogyan értékelik a diákok beszédképességét, illetve hogy mi jellemzi nyelvhasználatukat, amikor a diákokhoz beszélnek. Látszólag ez a beszéd és a viselkedés kvantitatív elemzését vonja maga után, ezért akár azt is gondolhatnánk, hogy strukturált megfigyeléssel van dolgunk. (...) Ez a tanulmány azonban nem a kvantitatív és kvalitatív kutatás összekapcsolására példa, mivel összeollózza az adatok két típusát: etnográfiai adatokat gyűjt, majd ezeket kódolja azáltal, hogy a párbeszédnek kontextusait „pótolja ki” („*filling in*”), ezt követően pedig kvantitatív elemzésnek veti alá. (...) Wilkinson vizsgálódásában a kvalitatív adatokat hagyományosan kvantitatív kutatáshoz társított módszertani keretek között használja fel.

Összefoglalás

A fenti gondolatmenetből az emelhető ki, hogy az elmúlt évek társadalomtudományok kutatási metodológiájával kapcsolatos eszmecserek egyik központi témáját jelentő kvalitatív és kvantitatív kutatásról folyó vita számos aspektusát tekintve elégtelennek és elévültnek bizonyul. A kvantitatív és a kvalitatív kutatások eltérőek abból a szempontból, hogy különböző típusú adatokat eredményeznek, illetve az elemzés különböző szintjein lépnek működésbe. Ennek köszönhetően mindkettőnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. Ellenben nem szabad alábecsülni a két tradíció közötti hasonlóságok jelentőségét sem. Példának okáért, nem létezik egyértelmű magyarázat arra, hogy miért ne lehetne a kvalitatív kutatást elméletek igazolására használni, függetlenül attól, hogy ezt az eljárást általában a kvantitatív kutatási modellel hozzuk összefüggésbe. Ezen a téren számos tanulmány alkalmazta sikeresen a kvalitatív módszereket. Ebből következik, hogy a felvetés – miszerint a kvantitatív kutatás az elméletek igazolásával, míg a kvalitatív kutatás az elméletek megalkotásával hozható összefüggésbe – olyan konvenciónak tekinthető, amelynek egyfelől kevés köze van, a két tradíció keretein belül, a legtöbb kutató által alkalmazott gyakorlathoz, másfelől pedig az adatgyűjtés különböző módszereiben rejlő potenciálhoz.

A kvantitatív és a kvalitatív kutatás mint két különböző paradigma szembeállítására irányuló hajlamunk az egyes módszertani hagyományok ideáltipikus – erőteljesen programadó felhangokkal társuló – leírásához vezetett, következésképpen homályossá váltak a két terület közötti tényleges, illetve lehetséges átfedések. A két tradíció paradigmaként való felfogásához hozzájárul az a széles körben elfogadott álláspont, amely szerint eltérő, és ebből kifolyólag összeférhetetlen ismeretelméleti tételeken alapulnak. A legtöbb szerző hajlamos tétován ingadozni a vita ismeretelméleti és technikai verziója között. Már maga ez a tény is utal néhány olyan problémára, amely az ismeretelméleti változathoz társul,

hiszen [a jelen fejezet] egyik témája hogy a kvantitatív és kvalitatív kutatás különböző ismeretelméleti tételekhez társítása, jobbára feltételezett. Ez a feltételezés még inkább megkérdőjelezhetővé válik, amikor a társadalomkutatásban bevett gyakorlatot vesszük górcső alá. Például a kvalitatív kutatások nagy részében ugyanúgy van egy adag empiria, ahogy a kvantitatív kutatásokban; a kvantitatív kutatások többségében pedig megjelenik az érdeklődés az egyéni interpretációk iránt, noha ez állítólag a kvalitatív kutató hatáskörébe tartozik.

Ahelyett, hogy annak a szakirodalomnak szentelnénk a figyelmet, amely a kvantitatív és kvalitatív kutatások ismeretelméleti vonatkozásait tárgyalja és nagyrészt nem más, mint tudálékos pózolás, a társadalomkutatási módszertan általános szempontjainak megvitatásakor a jó kutatásokra irányuló kezdeményezéseket kellene előtérbe helyezni. Ez azt indítványozza, hogy a társadalmat teljes komplexitásában tekintsük, vagyis a kutatott problémáknak megfelelően válasszuk ki a kutatási módszereket. Ez nem új keletű téma, egészen Trow (1957) írásához nyúlik vissza, aki cáfolta Becker és Geer (1957) résztvevő megfigyelésről vallott nézeteit. Az idézett tanulmányok közül számos tanúsítja, hogy milyen előnyök származhatnak abból, ha a konvenciókkal szakító álláspontot tesszük magunkévá, és összekapcsoljuk a két megközelítést. Tény, hogy nem alkalmazható minden esetben a módszertan effajta integrálása – ellenben ez összeegyeztethető a kvalitatív és kvantitatív kutatásról folyó vita technikai verziójával. Egyes kutatási témák jobban illeszkednek a kérdőíves módszerhez, míg más témák szempontjából célravezetőbb a kvalitatív megközelítés, némelyek esetében pedig a két tradíció ötvözésével érhető el leginkább eredmény, habár az integrált stratégia bizonyos kérdésfelvetések esetén nem alkalmazható. Kulcsfontosságú, hogy világosan lássuk: egy adott kérdésfelvetés esetén mely módszer (vagy módszerek kombinációja) a megfelelő. Lehetséges, hogy a kvantitatív és kvalitatív kutatás terén kialakult vita eredményeképpen élesebben látjuk az adott módszerek előnyeit és korlátait. Elképzelhető, hogy egyre inkább tudatában vagyunk annak, a várható eredményeket illetően milyen következményekkel jár, ha egyik vagy másik módszert választjuk. Ezenfelül, a kialakult vita összefügg a kvalitatív kutatás iránt tanúsított érdeklődés megnövekedésével, valamint azzal, hogy jelentősége – a társadalomkutatás egyik módszereként – egyre inkább növekszik. Bár a kvalitatív kutatásnak még hosszú utat kell megtennie, mire ugyanolyan rangra emelkedik, mint a kísérleti vagy a kérdőíves kutatás, többé már nem számít múltó szeszélynek (amolyan „hamupipőke-megközelítésnek”) a társadalomkutatás területén. Nevezetesen, a kutatók ma már sokkal inkább készek arra, hogy a kvalitatív kutatást kutatásnak tekintsék a maga nemében, és ne olyan hipotézisek forrásának tartsák, amelyek megerősítésre várnak.

A kvalitatív és a kvantitatív kutatásnak megvannak a maga előnyei és hátrányai, pontosan ezért óvatosan kell eljárni, amikor a társadalomtudományok

388 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

azon területeit próbáljuk felderíteni, ahol a vizsgálódás e két típusa együttlétezni látszik. (...)

Jelen összefoglalás kiindulópontja az a feltevés, mely szerint számos kutató a gyakorlatban a látható problémához igazítja a kutatási stratégiáját. Ha a kutatók nagy része továbbra is így jár el, akkor a tanulmányok felszínes hasonlóságai még inkább elfedhetik a kutatott témák közötti jelentős különbségeket. Mindenekelőtt óvakodni kell attól, hogy a kvantitatív kutatást mesterséges, és gyakran burkolt módon, mérceként alkalmazzuk, amely szerint a kvalitatív tanulmányok megmérhetővé válnak (illetve ugyanezt tegyük *vice versa*).

Ez az írás nem kíván tiltakozni az ellen, hogy a társadalomtudományos kutatásban filozófiai eszmék és elméletek kerüljenek bevezetésre. Inkább azt az álláspontot képviseli, hogy a filozófiából merítő gondolatoknak nem szabad szem elől téveszteniük a gyakorlatot, azaz a társadalomkutatást. A kvantitatív és kvalitatív kutatás körül kialakult vita bizonyos szempontból osztozik a társadalomtudományok filozófiájával abban, hogy aggasztó érdektelenséget tanúsít a társadalomkutatás iránt. A társadalomtudományok filozófiáját tárgyaló könyvek gyakran megelégszenek azzal, hogy a kvantitatív kutatást hiányosságai alapján kárhozzatják, amelyeket bizonyos példákkal – a leggyakrabban emlegetett példa Durkheim *Az öngyilkosságról* című írása – vagy szélsőséges nézeteket valló marginális figurákkal (ilyen Lundberg 1939) hoznak összefüggésbe. Ritkán fordul elő olyan alapos munka, amely magának a kvantitatív kutatásnak a gyakorlatát tenné elemzés tárgyává. Egyaránt fontos, hogy a kvantitatív és kvalitatív kutatás körül kialakult vita az utóbbiról idealizált képet alakított ki azáltal, hogy olyan szellemi irányzatok formájában, mint a fenomenológia és a *verstehen* (megértés) eszméje, racionális ismeretelméleti alapokat teremtett számára. A társadalomkutatás terén alkalmazott filozófiai eszméknek azonban nem volna szabad elvonatkoztatni a társadalomkutatók bevett gyakorlatától és célkitűzéseitől.

BIBLIOGRÁFIA

- ADLER, M. ÉS WOZNAK, E. (1981), *The Origins and Consequences of Default*, Research Report for the Scottish Law Commission No.5, London: HMSO. 143.
- BECKER, H. S. ÉS GEER, B. (1957), 'Participant observation and interviewing: a comparison', *Human Organization*, vol. 16, no. 3, pp. 28–32. 2, 107, 173.
- CARLIN, J. E. (1966), *Lawyers' Ethics: A Survey of the New York City Bar*, New York: Russell Sage Foundation. 135.
- CICOUREL, A. V. (1981), 'Notes on the integration of micro- and macro-levels of analysis', in K. Knorr-Cetina and A. V. Cicourel (eds.), *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro- and Macro-Sociologies*, Boston: Routledge & Kegan Paul, pp. 51–0. 147, 156.
- DENZIN, N. K. (1970), *The Research Act in Sociology*, Chicago: Aldine. 131.
- DUSTER, T. (1981), 'Intermediate steps between micro- and macro-integration: the case of screening for inherited disorders', in K. Knorr-Cetina and A. V. Cicourel (eds.), *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro- and Macro-Sociologies*, Boston: Routledge & Kegan Paul, pp. 109–35. 148–9.
- FIELDING, N. G. ÉS FIELDING, J. L. (1986), *Linking Data*, Sage University Paper series on Qualitative Research Methods (Vol. 2). Beverly Hills, Calif.: Sage. 146–7.
- GANS, H. J. (1967), *The Levittowners*, London: Allen Lane. 48, 49 113, 137–8, 140.
- GANS, H. J. (1982), *The Urban Villagers*, 2nd ed., New York: Free Press. 95 127.
- GREGORY, J. ÉS MONK, J. (1981), *Survey of Defenders in Debt Actions in Scotland*, Research Report for the Scottish Law Commission No. 6, London: HMSO. 142.
- GROSS, N., GIACQUINTA, J. B. ÉS BERNSTEIN, M. (1971), *Implementing Organizational Innovations: A Sociological Analysis of Planned Educational Change*, New York: Basic Books. 149–51.
- HAMMERSLEY, M. (1984), 'The researcher exposed: a natural history', in R. G. Burgess (ed.), *The Research Process in Educational Settings: Ten Case Studies*, London: Falmer Press, pp. 3H7. 63, 85 118 147.
- HARGREAVES, D. H. (1978), 'Whatever happened to symbolic interactionism?', in L. Barton és R. Meighan (eds.), *Interpretations of Schooling and Classrooms*, Driffield, N. Humberside: Nafferton Books, pp. 7–22. 148.

390 TELEPÜLÉSKUTATÁS – II. KVALITATÍV ÉS KVANTITATÍV ADATGYŰJTÉSI TECHNIKÁK ÖTVÖZÉSE

- HARGREAVES, A. (1985), 'The micro-macro problem in the sociology of education', in R. G. Burgess (ed.), *Issues in Educational Research: Qualitative Methods*, London: Falmer Press, pp. 21–47. 147, 156.
- LIPSET, S. M. (1964), 'The biography of a research project: Union Democracy', in P. E. Hammond (ed.), *Sociologists at Work: Essays in the Craft of Social Research*, New York: Basic Books, pp. 96–120. 98, 134.
- LOUIS, K. S. (1982a), 'Multisite/multimethod studies: an introduction', *American Behavioral Scientist*, vol. 26, no. 1, pp. 6–22. 129.
- LUNDBERG, G. A. (1939), 'Contemporary positivism in sociology', *American Sociological Review*, vol. 4, pp. 42–52. 22, 174.
- MARSH, C. (1982), *The Survey Method: The Contribution of Surveys to Sociological Explanation*, London: Allen & Unwin. 121, 147.
- REICHER, S. ÉS EMLER, N. (1986), 'Managing reputations in adolescence: the pursuit of delinquent and non-delinquent identities', in H. Beloff (ed.), *Getting into Life*, London: Methuen, pp. 13–42. 137.
- RIST, R. C. (1980), 'Blitzkrieg ethnography: on the transformation of a method into a movement', *Educational Researcher*, vol. 8, no. 2, pp. 8–10. 130 154
- ROSENBERG, M. (1968), *The Logic of Survey Analysis*, New York: Basic Books. 101, 145.
- SHARP, R. ÉS GREEN, A. (1975), *Education and Social Control: A Study in Progressive Primary Education*, London: Routledge & Kegan Paul. 125 147–8.
- SIEBER, S. D. (1973), 'The integration of fieldwork and survey methods', *American Sociological Review*, vol. 78, no. 6, pp. 1335–59. 134–5.
- SILVERMAN, D. (1972), 'Methodology and meaning', in Po Filmer, M. Phillipson, D. Silverman, and D. Walsh, *New Directions in Sociological Theory*, London: Collier-Macmillan, pp. 183–200. 143.
- SILVERMAN, D. (1985), *Qualitative Methodology and Sociology; Describing the Social World*, Aldershot: Gower. 13 14H.
- SMITH, A. G. ÉS ROBBINS, A. E. (1982), 'Structured ethnography: the study of parental involvement', *American Behavioral Scientist*, vol. 26 no. 1, pp. 45–61. 89, 129–30, 135.
- STINCHCOMBE, A. L. (1964), *Rebellion in a High School*, Chicago: Quadrangle. 134.
- TREND, M. G. (1978), 'On the reconciliation of qualitative and quantitative analyses: a case study', *Human Organization*, vol. 37, no. 4, pp. 345–54. 134.
- TROW, M. (1957), 'Comment on „Participant observation and interviewing: a comparison“', *Human Organization*, vol. 16, no. 3, pp. 33–5. 107, 173.
- WEBB, E. J., CAMPBELL, D. T., SCHWARTZ, R. D. ÉS SECHREST, L. (1966), *Unobtrusive Measures: Nonreactive Research in the Social Sciences*, Chicago: Rand McNally. 36, 95 112 131.

- WEBER, M. (1947), *A Theory of Social and Economic Organization*, Chicago: Free Press. 26, 57, 147.
- WEST, W. G. (1984), 'Phenomenon and form in interactionist and neo-Marxist qualitative educational research', in L. Barton és S. Walker (eds.), *Social Crisis and Educational Research*, London: Croom Helm, pp. 256–85. 148.
- WHYTE, W. F. (1976), 'Research methods for the study of conflict and cooperation', *American Sociologist*, vol. 11, no. 4, pp. 208–16. 135–6.
- WILKINSON, L. C. (1981), 'Analysis of teacher–student interaction – expectations communicated by conversational structure', in J. L. Green és C. Wallatt (eds), *Ethnography and Language in Educational Settings*, Norwood, NJ: Ablex, pp. 253–68. 152.

